

KÜLÖNFÉLÉK.

Az őszi főtanács fontosabb tárgyai és határozatai. A főtanács tárgysorozatát nagyobb és szenvedélyesebb viták nélkül tárgyalta le. A tárgyak közül kiemeljük a következőket:

A múlt évi zsinati főtanács hódoló üdvözlését, melyet ő felsége 80. születésnapja alkalmára küldött fel, ő felsége köszönettel legkegyelmesebben fogadni méltóztatott. *Alapítványokat* tettek: Sharpe Emilia úrnő évi 110 font (mintegy 2640 K) sterlinget tevő alapítványt, hogy annak terhére Manchesterbe a „Unitarian Home Missionary College“-be küldhessünk egy lelkeszi pályára készülő ifjút. — Lőrinczy Dénes ny altábornagy a székelykeresztúri gimn. javára tett régebbi alapítványát 2500 K-ra egészítette ki. — Az 1869-ben érettségét tett osztálytársak a kollégiumi konviktus javára 305 K alapítványt tettek. — Dr. Jankovich Pál isk.-felügyelőgondnok 100 K alapítványt tett, melynek kamataiból jutalom adandó annak, aki legnagyobb gondot fordít testére, ruházatára, iskolai szereire. — A *dr. Bedő Albert* pályadíját Kovács Lajos nagyajtai lelkész nyerte el. — A *székelykeresztúri gimn. építése* ügyében a főtanács örömmel és helyesléssel vette tudomásul, hogy a Papp János-féle telek a gimnázium céljaira megvásároltatott; utasításul adta a képviselőtanácsnak, hogy a terv készítettetésénél szorosan ragaszkodjék a 35:000 K fedezethez s kifejezte óhaját, hogy amennyiben ez az összeg megengedi, az épületbe a könyvtár is belevéssék és az építés lehetőleg már a jövő évben megkezdődjék. — *Önálló kántori állások* szervezése ügyében kimondotta a főtanács, hogy ilyen állás csak ott szervezhető, ahol az egyházközség legalább 1200 K fizetést és lakást biztosít, a kántortól pedig képesítő oklevelet kíván. A tanítóssággal egybekötött kántori szolgálat megszűnik, mihelyt az illető mint tanító nyugalomba vonul. Az egyházközségek segélyezésére kántortanítói segély címen jövőre is 4—5000 K-t fordítanak. — Az *egyházlörténetre* kitűzött pályázat eredménytelen maradt; a pályázatot a főtanács nem tüzte ki újra, abban a gondolatban, hogy előbb az előmunkákat kell elvégezni, az anyagot összegyűjteni. — Az *egyházközségek monográfiái* átnézésével, kiegészítésével, szükség esetén átdolgozásával Kelemen Lajos tanár, egyházi levéltárnok bízott meg s a főtanács kifejezte óhaját, hogy a monográfiák füzetes kiadása minél előbb megkezdessék.

A *székelykeresztúri igazgatói* állásra Pap Mózes, *jogtanácsosnak* dr. Ferencz József választott meg; a kolozsvári ének-zenetanítói állásra Sándor János, klasszika-filológiai tanszékre dr. Varga Béla; az *e. k. tanács tagjaivá* Kisgyörgy Sándor, Lőrinczy Dénes, dr. Nyiredy Géza, Kelemen Albert, dr.

Bedő Albert, Gyulay Árpád, László Domokos, Daniel Lajos, Benkő Mihály, Varga Dénes, Veress József; *egyháztanácsosokká*: Kriza János, dr. Elekes Dénes, Máthé György, dr. Dézsi Ferenc, dr. Gál Zsigmond, Major Sándor. — Az *unitárius lelkész* kör alapszabályait jóváhagyta. — Tudomásul vette, hogy a *szindi Jobbágy András*-féle birtok eladatott, de utasításul adta, hogy adandó alkalommal az alapítványi összegből birtokot kell vásárolni. — A *Kismező* eladására az engedélyt megadta. — *Nyugalomba* bocsátotta Csegezy László bágyonl, Gálfalvi István haranglábi, Sándor Áron kadácsi, Bartók Albert csekefalvi, Kiss Sándor sepsiszentkirályi, Hadházy József désfalvi Biró Elek kolozsi, Tibáld József homoródújfalvi lelkészeket és Péterfi Dénes kolozsvári lelkész-tanárt. Ez utóbbi nyugdíjazással kapcsolatban kimondotta a főtanács, hogy tekintettel a helyzetre, a kolozsvári lelkészi állás betöltését ez idő szerint a tanársággal kapcsolatban kívánja eszközölni s ilyen irányban utasítja az e. k. tanácsot ez ügy előkészítésére és javaslata előterjesztésére. — A *belső emberi nyugdíjtörvény módosítása* ügyében arra utasította az e. k. tanácsot, hogy az 1912. évi számadás és 1913. évi költségvetés eredményéhez képest tegyen újabb előterjesztést az özvegyek kérelme ügyében. — Az *anyagiakról* általában megemlítjük, hogy az összes számadásokat és költségvetéseket elfogadta a főtanács; kiemeljük azonban a ladamos alamori birtok 1910. évi jövedelmét, amely 90614 K 93 f. E szép eredményt a főtanács meglelégedéssel vette tudomásul s a jószágfelügyelőség tagjainak elismerését és köszönetét fejezte ki. — Az *összesített vagyonmérleg* szerint az egyház vagyona 6711021 K 27 f., mely összeg az előző évivel szemben 332097 K 25 f. szaporodást mutat. Ebből azonban az évi rendes szaporulat 116000 K, a többi a gazdaságok bérbeadása folytán eladott felszerelésekből és alapítványok befizetéséből állott elő. — A *tanügyi jelentések* során a főtanács felhívja az egyházköröket, hogy az iskolák fölszerelését sürgősen eszközözljék, a tankötelesek iskolába járását pontosan ellenőrizzék, hogy a beiskolázás arányszáma az országos átlagot megközelíthesse, mert semmivel sem okolható meg, hogy a mi tanulóink átlaga 10–15° „ különbözetet mutat.

A részletekről a nemsokára megjelenő jegyzőkönyv tájékoztatja olvasóinkat.

Kriza emlékezete. Az október végén tartott főtanácsi ülések keretében Kriza emlékezetének hódolt a papság, a Dávid Ferenc-Egylet közgyűlése, maga a főtanács, a kollégium igazgatósága és ifjúsága. Az ünnepélyeket a lelkész-kör kezdette, ahol Úrmösi Kálmán imádkozott; dr. Boros György elnök értekezett Krizáról; majd Péterfi Mihály szentábrahámi lelkész mondott el szépen és formásan kedves intimításokat Krizáról, melyekkel a családapát, a férjet, a tanárt és a püspököt hiven jellemezte. Majd a Dávid Ferenc-Egylet közgyűlésén br. Petrichevich Horváth Kálmán elnök úr hódolt szívből jövő szavakkal Kriza emlékezetének. Este a „Kriza-Önképzőkör“ rendezett az intézet tornacsarnokában előkelő közönség részvétele mellett sikerült műsoros-estélyt, melyet tánc követett. Az estély tiszta jövedelme, 582 K 10 f. a Nagyajtán felállítandó Kriza-szoboralap javára fordították. Október 29-én reggel a főtiszt. püspök úr következő beszéddel nyitotta meg a főtanács üléseit:

Méltóságos és Főtisztelendő Egyházi Főtanács!

Isten kegyelméből ismét egybegyűltünk, hogy szeretett egyházunk ügyeivel foglalkozunk és számbavéve annak érdekében a lefolyt évben kifejtett munkásságunkat, a jövőre szükséges teendők felett tanácskozva, azokat megállapítsuk. Mielőtt azonban ehhez kezdenénk, nem mulaszthatom el kegyelettel áldozni a püspöki székből közvetlen elődöm, Kriza János emlékének, az ő születésének százados évfordulója alkalmából (született 1811 június hó 28-án) s meg vagyok győződve, hogy ebben egyházi főtanácsunknak minden tagja teljes lélekből osztozik velem. Megtették ezt már előttünk a Kisfaludy Társaság, a Néprajzi Társaság, a budapesti Dávid Ferenc-Egylet, ugyancsak a Dávid Ferenc-Egyletnek háromszékköri fiókegylete az ő születése helyén, Nagyajtán, tegnap pedig az unitárius lelkészkör, valamint a Dávid Ferenc-Egylet és kollégiumunkban az ifjúságnak a Kriza nevét viselő önképzőköre, szintén mind kifejezést adtak a Kriza János emléke iránti tiszteletüknek. Mennyivel nagyobb erkölcsi kötelességünk nekünk, mint a Magyarországi Unitárius Egyház Főtanácsának egész egyházunk nevében kegyeletes érzéssel adózni Kriza János püspökünk emlékének, aki nemcsak egyháztörténetünk évkönyveiben, de mint költő, nemzeti irodalmunkban is kiváló szép nevet hagyott hátra maga után s halhatatlanságát biztosította.

Főtanácsi gyűlésünket megnyitó beszédemben nem terjeszkedhetem ki, de nem is lehet feladatomból Krizáról életrajzot írni. Erre különben sincs szükség. Megírta ezt legjobb barátja, a szintén nagyemlékű Jakab Elek a „Keresztény Magvető“-ben. (XIII. évfolyam, 2-ik füzet.) Azokban az emlékbeszédekben pedig, amelyeket a Magyar Tudományos Akadémia nevében Szász Károly, a Kisfaludy Társaság részéről Gyulay Pál, azóta szintén megsíratott jelesetnek tartottak Kriza felett, írói érdemeinek méltatása mellett az ő életére vonatkozó adatok is főbb vonásokban mind megtalálhatók.

„Szegény volt, mint mi vagyunk. pártfogó nélkül állott az élet útján, miként mi, tudás, munka és jellem által megszerezte erkölcsi értékét és társadalmi súlyát, küzdve nagy eszmékért önmérséklettel, harcolva a szeretet, szelidség és fölvilágosítás fegyvereivel ügyünkért véglegesen mégis a jók szeretetét, az ország tiszteletét vívta ki magának s magában kis egyházunknak. Nyomdoka nekünk örökre útmutatónk lehet.“

Ime, ezek a Kriza életrajzírójának szavai. Nem adok azokhoz semmit, de nem is veszek el belőle semmit, mert azok a tényeknek teljesen megfelelnek. Hanem ezen az alapon bátor vagyok indítványozni s meg vagyok győződve, hogy indítványom egyházi főtanácsunk mindenik tagjának kebelében visszhangra fog találni:

1-ször, hogy Kriza János születésének évszázados fordulója alkalmából e kegyeletes megemlékezésünket a mai ülésünk jegyzőkönyvében fejezzük ki;

2-szor: az istentisztelet után vonuljunk ki testületileg sírjához és azt az e célra készített koszorúval koszorúzzuk meg;

3-szor: Nagyajtán felállítandó Kriza-szoborra szavazzon meg a mélt. és főtiszt. egyházi főtanács az egyház pénztárából 1000 koronát oly módon, hogy abból 500 korona a folyó 1911-ik, 500 korona a jövő 1912-ik évben lesz fizetve“.

Templomozás után, hol az istentiszteletet Józan Miklós budapesti lelkész

végezte, a főtanács tagjai, nagyszámú közönségtől s az egész kollégiumi ifjúságtól követve, a köztemetőbe vonultak, hogy Kriza sírját megkoszorúzzák. Az egyházi főtanács nevében a főtiszt. püspök úr e szavakkal tette le a koszorút a sírra:

Síroddhoz jöttünk Kriza János, hol poraid nyugosznak, de bölcsődre gondolunk, amelyben 100 évvel ezelőtt boldog szülők vigasztaltak és amelyben a Muzsa is homlokodon csókolott.

Igen, e sír körül kegyeletes érzéssel egybesereglett gyülekezet, kedves atyámfiai! e pillanatban nem a halott, hanem az élő Kriza János jelenik meg az én lelki szemeim előtt. Ott látom őt a szószékben, amint buzgón és áhítattal imádkozik s beszédével, az evangélium hirdetésével hallgatóit az Isten országának keresésére inti és az igazság után szomjazó lelküket az örökélet vízeivel táplálja. Ott látom őt a tanteremben, amint tanítványait oktatja, ismeretekkel gyarapítja s őket a jó, az igaz, a szép, az erkölcsös s az istenes életre buzdítja és emellett nem egyszer még testi táplálékáról is gondoskodik. Ott látom őt íróasztala mellett, amint fekölt gondolatait, nemes érzelmeit dalba önti, szülőföldjét megénekli s a Székelyföld bércsein és völgyein szétszórt vadrózsákat összegyűjtve csokorba köti s azzal a nemzeti irodalmat megajándékozza. És ott látjuk őt mindnyájan családi körében, a társadalomban, a püspöki székben, kötelességeit mindenütt híven és lelkiismeretesen teljesítve, egyházának és hazájának dicsőségét munkálva s mindezek által magának a halhatatlanságot biztosítva.

Óh bizony, ha a Kriza életén és munkásságán végig tekintünk, valamint ezért életében köztisztelet és nagyrabecsülés környezte, emlékének is hódoló tisztelettel kell adoznunk. Ez hozott minket sírjához is születésének 100-dik évfordulója alkalmából. Szolgáljon e tiszteletünk csekély jelölés és koszorú is, melyet a Magyarországi Unitárius Egyház főtanácsa nevében kegyeletes érzések között sírjára tesztek. Legyen emléke örökre áldott közöttünk és szelleme hasson át mindnyájunkat s terjedjen ki nemzetségről-nemzetségre, időtlen-időkön át.

A kollégium igazgatósága és tanári kara nevében dr. Gál Kelemen igazgató ezeket mondotta:

Az unit. kollégium igazgatósága és tanári kara nevében hálás tisztelettel tesztem le ezt a koszorút a jó ember, a tudós tanár, a nagyérdemű püspök, a költészetnek új forrását nyitó költő sírjára.

Hálás szívvel dicsőítem a jó tanár emlékezetét, akit a közvélemény „az ifjúság atyjának“ nevezett, akinél a beteg tanuló ápolást és gyógyulást, az éhező kenyeret, az elcsüggedett vigasztalást talált. Erről a soha nem lankadó keresztényszeretéről még ma is hálásan emlékeznek azok, akiket a jó sorsuk annak részeseivé tett.

Büszkén hirdetem dicsőségét annak a tudós tanárnak, aki fényt és dicsőséget szerzett tanszékének, aki remekbe készült ünnepi beszédeivel, előadásával, tankönyveivel, templomi és halotti énekeskönyvével tüneményes gyorsasággal egyházunk első emberei közé emelkedett.

És hódoló tisztelettel magasztalom a nagyérdemű püspök és a költő emlékezetét, aki az unitárius nevet — a mi szűk körünkben kiemelve — a nemzet közbecsülésétől ragyogóan, dicsőséggel vitte bele a közvéleménybe,

aki felnyitotta a nemzeti költészet örökké tiszta forrását, hogy a nemzet dalosai abból merítsenek. És kétszeresen magasztalom ma, mikor ezt a tiszta forrást idegen eszmék, nemzeti multunknak, jelen küzdelmeinknek ellentmondó, jövőbeli reményeinket elfagyasztó gondolatok áramlatával zavarták fel. De ha újabb törekvések és áramlatok háttérbe szorítják is ideig-óráig a nemzeti szellemet, ha a világpolgáriás gondolkodás elfásítja és elvéníti a költészetet, üdülés és megifjulás végett mindig oda fog térni ahhoz a forráshoz, amelyet Kriza tárt fel, a népköltészethez.

Benne az ember és költő szép összhangba olvadt össze. A költészetet tündérországnak tartotta, melyben csak rövid ideig lakhatott, mert földi gondoljai kiragadták onnan, de az ott töltött órák édes álmai és ábrándjai olyan költeményeket sugaltak, melyek kincsei nemzeti költészetünknek. Ilyen szép költemény az ő nemesen átélt élete is.

Azzal az imával teszem le e koszorút sirjára, hogy áldja meg az Isten őt haló poraiban s adjon nemzetünknek, egyházunknak sok hozzá hasonló férfiút!

Végül az ifjúság nevében Nyiredy Géza, VIII. o. t. mondott a koszorú-letétele közben csinos beszédet. — Pálfi Márton tanár beszéde, mellyel az ifjúság műsoros-estélyét megnyitotta, a következő:

Mélyen Tisztelt Közönség!

Kedves Ifjúság!

Az idén kerek 30 éve lesz, hogy egyik önképzőköri gyűlésünkön egy lelkes diákunk azt a gondolatot vetette föl, hogy „rendezzen az ifjúság Kriza emlékére ünnepélyt születése helyén, Nagyajtán s jelölje meg születése házát emléktáblával.“ A gondolatot tett követte s az unitár. gymn. ifjúsága büszkén mutathat rá, hogy az ő lelkes buzgalma s részben áldozatkészsége folytán áll ott az az emléktábla, hirdetve a szellemi szikra kipattanását.

Amit most akarunk, annak az eszmének a szikrája nem tőlünk pattant ki. A szoborért, melyre az ércet ezennel össze akarjuk táncolni, aligha bottal is nem verne szét köztünk a puritán gondolkozású egyházfő, ki maga volt a megtestesült szerénység és igénytelenség. De erősen hisszük, hogy ha állni fog az a szobor, a mi Önképzőkörünk ifjúságához lesz a legillőbb érte a leglelkesebben buzgolkodni s talán nem leszünk szerénytelenek, ha azt állítjuk, hogy táncolni bizonyára senki sem fog érte oly szívesen és lelkesen, mint mi. Ám jó is lesz jókedvünk színes pillangóit mind-mind kibocsátunk, hadd lelje bennük gyönyörűségét a Vadrózsák örökifjú kertésze s hadd simúljanak el korholni készülő homlokáról a ráncok a mi kothurnustalan, de annál őszintébb és igazabb szeretetet és tiszteletet lehellő vidámságunktól.

Mert hát kit is ünneplünk mi Krizában, kinek a nevét zászlónkra írtuk? Ünnepelhetnök a puritán gondolkozású és egyszerűségű egyházfőt, ki okos szelidségével, lekötelező szeretetreméltóságával s gondolkozásával és érzületének nemességével csak becsültebbé tette az unitárius nevet itt és túl a tengeren

Ünnepelhetnök a költőt, ki mesterkéletlen egyszerűségű igénytelen költeményeiben, mikre ő maga sem sokat ad, csodás szépségű új világokhoz vezető ösvényeket tapos. A mi Reményünknek apró diákjai, a Krizák és Szentiványi Mihályok kóstolnak be igazában először a népköltészetnek abba

a csodás forrásvizébe, melyből alig egy néhány évre rá örökifjúságot iszik magának a magyar poézis a Petőfi és Arany János poharából.

Vagy ünnepelhetnök — s ez lenne a legigazabb ünnepünk — ünnepelhetnök a Vadrózsák halhatatlan gyűjtőjét, ki „kevély bámulatba ejtette az országot“ azzal, amit hozott s talán még nagyobb bámulatba ejtette s fogja még ezután ejteni — mert nálunk külön kell mindent fölfedezni — azzal, ahogyan hozta. Mert nem eltanúlt irányelv, nem divatos jelszavak továbbadása volt Krizánál az a sokat emlegetett népiesség, nem is hangzatos frázis, vagy beteges érzelgősség, hanem a lélek mélyéből fakadó, az egyéniségből kisülgázó természetes és ösztönszerű vonzalom és megértés.

Ámde a mi ünneplésünk még ezeknél az okoknál is — hogy úgy mondjam — bensőbb, gyöngédebb, melegebb és meleget árasztóbb szálakból van fonva.

Kővári, a történetíró írja, hogy ezt az Önképzőkört egy bon-mot, egy talpraesett székely mondás teremtette. Egy barna képű nyurga nagyajtai diák, Kriza János mondta volt, hogy az *olló nem koppantó*. S ez a mondás ütötte volna igazán nyelbe az amúgy is alakulófélben levő Olvasótársaságot, a mi Önképzőkörünk ösét: Az *olló nem koppantó*. Bevallhatjuk, hogy ez nekünk ma bizony egy kicsit arabusul van. Nem értjük, hol itt a szellemesség s még kevésbé, miért kell azért Önképzőkört alakítani. De rögtön megértjük, ha magunk elé képzeljük a 30-as évek diákjait, amint a nagy asztal körül ülve egy szál fagygyúgyertya halvány világánál szedik magukba a tudományt s időközönként koppantóval szedik le a hamvát az Edisont nem ismerő fagygyú-reflektornak. Azért koppantóval, mert ha pl. ollóval nyulnának hozzá, abból két nagy veszedelem származhatnék. Egyik, a kisebbik az, hogy kiállhatatlan büzzel telnék meg a szoba, a másik, a nagyobbik az, hogy az olló nemcsak a hamvát, hanem magát a világosságot is elnyisszenthetné. Az olló tehát nem koppantó, azaz diáknyelvre fordítva és székelyül értve: az iskolai törvény nem illemszabály, nem erkölcsi törvény. Vágni hiszen vág az olló, akarom mondani, az iskolai törvény és rendszabály is, de a művelt tanulónak finomabb és érzékenyebb vágószáma is van, a koppantó, akarom mondani, a lélekben lakozó erkölcsi törvény. Drága kincs arra való ember kezében az olló, akarom mondani, az iskola nyújtotta tudás is, de még drágább a koppantó, azaz a lelki műveltség. Az olló nem koppantó; a tudás még nem műveltség. Azt meg lehet egy kis igyekvéssel szerezni az iskolában, ezt csak az önképzés adhatja meg, mindenki csak saját maga ajándékozhatja meg magát vele. Aki csak azt szedi magába, amit a tudós tanárok a katedráról tanítanak, az még csak félmunkát végzett, csak ollóra tett szert; a koppantót, a lelki műveltséget magának kell megszereznie önképzés útján. Mire van hát szükség az iskolában? Olvasótársaságra, önmunkásságra és önfegyelmzésre szoktató önképzőkörre. Az ollóhoz ez szerzi meg a koppantót, az iskolai törvények mellett ez szerez érvényt az erkölcsi törvénynek, a tudást ez tetőzi be lelki műveltséggel. Így értem és így magyarázom én a Kriza székely szellemességgel megcsattintott koppantóját. Így lett a koppantóból nálunk Önképzőkör.

Unitárius Ifjúság! Ez a koppantó a te megbecsülhetetlen örökséged. Ezt örökölted te attól a gazdag lelkű nagyajtai diaktól, kinek az emlékére ma ünnepet rendeztél

Lehet, hogy lesznek, akik arra biztatnak, — ah nagyon modern világban élünk — hogy dobd el ezt a divatja múlt ócskaságot: a villanyfényhez úgy sem kell koppantó. Nehogy felülj valaha ennek a modern bölcseségnek, magyar unitárius ifjúság. A villany korában is csak pislá mécsvilág a tudás világa s bizony-bizony megoltod, vagy kiállhatatlanul kellemetlenné teszed, ha meg nem szerzed hozzá a lelki műveltség koppantóját. Higj a székyel agyvelő bölcsességében, a Kriza örökében: az olló bizony-bizony nem koppantó

Servét viennei szobrának leleplezése. Okt. 15-én leplezték le Servét szobrát a délfranciaországi Vienne-ben, ahol őt hajdan in effigie megégették. Az ünnepélyen szabadgondolkozókon kívül résztvettek Északamerika és Anglia unitáriusai, Németország és Svájc szabadelvű protestánsai. *Montel E.*, a genfi egyetem rektora beszédéből, melyet a leleplezés alkalmával tartott, álljanak itt a következő részletek:

„Ha van város, melynek falai közt szobrot kellett emelni Servét Mihály emlékezetére, úgy bizonyára Vienne régi és nemes városa az Hiszen itt töltött el Servét életéből 12 esztendő, az ő hányatott életének legjobb és legkevésbé zavart esztendeit. Itt adta ki nagy művét: a Restitutio Christianismi-t, amely ellene azt a vihart felidézte amelyben életét vesztette. Itt fogatta el és börtönöztette be őt az egyházi hatóság, amely aztán őt halálra ítélte és in effigie megégettette. Itt kezdődött meg számára — a börtönből való szökése után — az a fájdalmas zarándoklás, amely őt a champeltéri máglyára vezette.“

Másfelől, ha van város, amely e szobor felavatásánál tartozott magát képviseltetni, kétségkívül Genf városa az, amelyben Servét halálra ítéltetett és vértanúságot szenvedett.

Mi Genfben úgy éreztük, hogy tartozunk egy monumentummal megörökíteni Servét Mihály emlékét, egy monumentummal, amelynek rendeltetése — a mi gondolatunkban — az volt, hogy a XVI. században elkövetett, helyrehozhatatlan hibát jóvá tegye. Mi úgy vélekedtünk, hogy lehetetlen nekünk Genfben a reformáció dicsőítésére egy emlékszobrot emelnünk, míg a Servét kivégeztetésének emlékoszlopát fel nem állítottuk. Így állítottuk és avattuk fel 1903-ban, hat évvel az 1909. évi jubileum megünneplése előtt azon a téren, ahol Servét megégettetett, azt a köoszlopot, amelyet joggal neveztek el engesztelő emlékműnek, — e kifejezés egyébként magára az oszlopra is reá van vésve.

Mi genfiak mély hálával viseltetünk Kálvin és a reformáció iránt. A mi városunk Kálvinnak köszönheti nagyságát; ő alapította a mi egyetemünket, amelyhez tartozónak büszkén valljuk magunkat s amely mindig a felvilágosodás és a szellemi szabadság tüzhelye volt. Valóban, a XVI. század reformációja a szellemeket örökre felszabadító munkát végzett.

De amennyire ünnepeljük annak a férfiúnak lángelméjét, aki a felszabadító forradalom vezére volt, épannyíra elitéljük azt a tévedést, amelyet elkövetett, midőn Servét-et megégettette. A türelmetlenség általános volt a XVI. században mindenik táborban és Servét kivégeztetése abban a korban csak nagyon kevés tiltakozással találkozott, amelyek semmi visszhangot nem keltettek. De egy századnak a tévedése nem mentheti egy férfiúnak — bármily nagy volt is — a tévedését.

Ezért lett reánk nézve Servét neve a türelem eszméjének szimbolusmává. Ezért van, hogy minden szobor, amelyet ezen encyklopaedikus szellemű és geniális spanyol emlékére emelnek, aki korának egyik legnagyobb tudósa volt, oly műemlék egyszersmind, amely a jelen és jövő nemzedéket arra figyelmezteti, hogy a gondolatszabadságot első kötelességünk magunknak gyakorolni és első jogunk azt másoknál tiszteletben tartani.

Őnök, midőn a genfi egyetemet, vagyis Kálvin egykori akadémiaját meghívták, hogy képviseltesse magát e műemlék felavatásánál, ezzel azt akarták, hogy a nagy reformátor szellemi utódai jöjjenek el és tegyenek tanúbizonyságot, megindúlt és őszinte bizonyoságot, a XVI. századbeli tudomány nagy képviselője, Servét Mihály előtt. E nemes gondolatért köszönetet mondunk önöknek. A mi helyünk valóban itt volt és mi boldogok vagyunk, hogy itt lehetünk!”

Báró Bánffy Dezső emléke. Az erdélyi ref. egyházkerület közgyűlésének keretében országos jellegű ünnepélyen hódolt Bánffy Dezső főgondnok emlékének. Az emlékbeszédet dr. Kenessey Béla püspök mondta. Kiemelte nagy egyéniségének suggeráló erejét, vezető elvét, hogy mindenki szorgalmas és gyors legyen a maga dolgaiban. Vázolta, mily erős és gyors volt Bánffy élete egész pályáján, sohasem gyenge, okoskodó, hanem a természeti erők következettségével dolgozott. Ezután a nagy érdemeket szerzett főgondnokról és igaz kálvinista hitéről szólt.

A protestáns püspökök fizetése Molnár Viktor államtitkár kezdeményezésére a brassói ág. ev. egyházmegye mozgalmat indított az ev. püspökök fizetésének állami kiegészítése ügyében. Protestáns egyházi körökben nagyon élénken foglalkoznak e kérdéssel. A „Magyar Hírlap“ adatokat közölt, melyek különösen a gör. keleti püspökök által élvezett, állami segítséggel pótolta magas jövedelmekkel szemben a prot. püspökök anyagi helyzetének szegényes voltát tüntetik fel. Ha a szász és görög egyházak nagymértékű anyagi támogatást kapnak a magyar államtól püspöki fizetés kiegészítése címén, legalább is hasonló méltányosságot elvárhatnak a hazafias protestáns egyházak, melyeknek nemzeti missziója a magyarság fenntartása és erősítése érdekében kétségkívül sokkal jelentékenyebb.

Törvényjavaslat az új egyetemekről. Gróf Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter a képviselőház dec. 1-én tartott ülésén törvényjavaslatot terjesztett be a debreceni és pozsonyi tudomány-egyetem létesítéséről. A javaslat szerint Pozsonyban három, Debrecenben négy fakultást fognak felállítani, még pedig amott orvosi, matematikai—természettudományi és jog- és államtudományi kart, emitt pedig ref. hittudományi, jog- és államtudományi, bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi és matematika—természettudományit.

A törvényjavaslat kiemeli Szeged jogos áspirációit s megígéri, hogy ezeket a legmesszebbmenőleg a jövőben egy másik főiskolai szervezettel fogja kielégíthetni. E megokolás szerint az Alföld délvidékének olyan berendezések felelnének meg legjobban, melyek gazdasági, kereskedelmi- és technikai téren nyújtanak alkalmat magasabb kiképzésre. Az egyetem típusának megállapításánál külföldi típusok mellett, különösen a helyi viszonyokat fogja tekintetbe venni. Debrecen közönsége — a lapok híradásai szerint — forrong és elégedetlenkedik, hogy az orvosi fakultás hiányzik a tervezetből.

A lelkészi fizetés rendezése ügyében a tiszáninneni ref. egyházkerület elnökei levelet intéztek dr. Antal Gábor püspökhöz, mint a konvent elnökéhez, melyben a közös bizottság összehívását sürgetik, hogy az 1912. évi állami költségvetésben a lelkészek fizetésének rendezése végre biztosíttassék. Tarthatatlannak látják azt a függő helyzetet, melybe ez az ügy négy év óta jutott anélkül, hogy a felterjesztésekre még csak választ is adott volna a kormány. Érezvén a felelősség súlyát az eddigi sikertelenségért, arra kéri a püspököt, hogy szükség esetén még az egyetemes konventet is hívja össze, hogy a fizetésrendezés sérelmesen ne odáztassék el évről-évre. — Hasonló mozgalmat indított a magyarhoni ev. egyház is nov. 12-én a lelkészi fizetés rendezése ügyében hozott határozatával. A prot. közös bizottság nov. 27-én Budapesten igen népes gyűlésben foglalkozott a lelkészfizetések rendezésének kérdésével. Hosszas vita után célszerűségi szempontok figyelembevételével egyértelműen abban állapodtak meg, hogy egy albizottság lehető sűrűn jelenjék meg a miniszterelnöknél, a vallás- és közoktatásügyi miniszternél s hivatkozva a lelkészi fizetés csekélységére, az igények emelkedésére, a pénz vásárló erejének csökkenésére, az összes tisztviselők fizetésének emelésére, kérje a korpótlék-rendszer behozatalát úgy, hogy az lehetőleg már az 1912. évi költségvetésbe felvétessék. Ha pedig ez már lehetetlen volna, biztosítson a kormány már ebben a költségvetésben minden lelkész részére megfelelő drágasági pótlékot. Foglalkozott még a bizottság a tanítói és tanári fizetéseknek az államiakéval egyenlővé tételével, a prot. tanároknak az állami intézetekben való mellőzésével, stb. A közös bizottság küldöttségileg tisztelgett a kultuszminiszternél, aki válaszában kijelentette, hogy tárgyalásokat indított már a pénzügyminiszterrel az iránt, hogy a kongrua-rendezés ügyében némi kezdő lépések már 1912-ben megtörténhessenek és a teljes rendezés az 1913. évi költségvetésben keresztülvihető legyen. A miniszter terve az, hogy a végleges rendezés a korpótlékra legyen alapítva.

Torony- és harangszentelés Füzesgyarmaton. A füzesgyarmati unitárius egyházközség tornyának és harangjainak felszentelési ünnepélyét dec. 10-én tartotta. Az istentiszteleten Kiss Sándor helybeli lelkész imádkozott, felszentelő beszédet Józán Miklós esperes mondott, a püspöki áldást dr. Boros György főjegyző tolmácsolta. Este táncmulatsággal egybekötött kulturestélyt tartottak.

Templomszentelés Nagyernyében. A nagyernyei unitárius leányegyház-köztség nagy buzgósággal gyűjtött költségen épített templomát dec. 10-én szentelte fel, mely alkalommal az isteni tiszteletet folyóiratunk munkatársa, Vári Albert főgimn. vallástanár végezte.

Az erdélyi ref. egyházkerület új főgondnoka. Az erdélyi ref. egyházkerület közgyűlése Bánffy Dezső br. főgondnok utódjául egyértelemmel Kemény Árpád bárót, főgimnáziumunk egykori jeles növendékét választotta meg. Nagy tetszéssel fogadott székfoglalójában igéri, hogy elődje lesz az ő irányító tüzoszlopa s igyekezni fog az ő szellemében munkálkodni; arra kéri a mindenható kegyelmét, adjon erőt arra, hogy magyar kálvinista egyháza, hazája s nemzete javára munkálkodhassék; őket hűséggel, becsületesen szolgálhassa.

Pokoly József debreceni egyetemi tanár. A tiszántúli egyházkerület Pokoly Józsefet, az erdélyi ref. theol. fakultás egyháztörténelem-tanárát az egyetemem fejlesztendő debreceni főiskolára az egyetemes történelem tanárává választotta meg. A közgyűlés elnöke, gróf Degenfeld József megnyitójában harcias módon kelt ki a kongregációk ellen, majd a prot. lelkészek és tanítók siralmas anyagi helyzetével foglalkozott.

Pálffy András kitüntetése. Mint a hivatalos lap közli, várfalvi Pálffy András csiksomlyói körjegyzőt, törv. hat. blzottsági tagot és a csikvármegyei jegyzői egylet elnökét a király a koronás arany érdemkereszttel tüntette ki. A kitüntetett néhai dr. Pálffy Gyula volt vármegyei főorvos öccse és főiskolánk egykori hallgatója volt. A megyeszerte szorgalmáról elismert jegyző, magas kitüntetéséhez gratulálunk.

Gyász hírek. *Kissolyosi Simó Ferenc*, szilágynagyfalusi birtokos, egyháztanácsos okt 12-én 65-ik évében elhalt. Szilágyvármegyének egyik tekintélyes birtokosa volt s nekünk derék hitsorsosunk, folyóiratunknak buzgó pártolója. Halálát a család részéről gyászolják: özvegye kissolyosi Simó Ferencné, Bayer Teréz; fiai: dr. kissolyosi Simó Károly aradi orvos, kissolyosi Simó Ferenc. — *Sepsikálnoki Bedő Gábor* magyarsárosi unitárius lelkész nov. 10-én, életének 27., boldog házasságának 4-ik évében rövid szenvedés után elhalt. A fiatalabb papi nemzedéknek egyik fáradhatatlanul munkás tagja volt, kinek működéséhez szép remények fűződtek. Halálát özvegye, kis leánya és nagyszámú rokonság gyászolja. — *Márai Lajos* nyug. laboratóriumi igazgató nov. 13-án életének 54-ik évében hosszas szenvedés után Mátyásföldön jobblétre szenderült. Halálát özvegye, fia s a Mayer- és Kőváry-család gyászolja. — *Szentgericei Gál Károly* birtokos dec. 1-én életének 71-ik évében Szentgericén elhalt. Gondos, józan, mértékletes, rendszerető életével, a közjóban is híven munkáló önzetlenségével, nemes jellemével példát mutatott abban a szerény kis körben, melyen áldásos élete le folyt. Halálát a nagyszámú rokonságból gyászolja Gál Elek nyárádgálfalvi lelkész, mint testvére, Sárosi József ravai lelkész, mint veje és Molnár Kálmán újszékelyi lelkész, mint unokaveje.

KERESZTÉNY MAGVETŐ

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

DR. GÁL KELEMEN, GÁLFI LŐRINC.

XLVI. KÖTET.

KOLOZSVÁRT,
NYOMATOTT GÁMÁN J. ÖRÖKÖSE KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
1911

TARTALOM.

I. Önálló cikkek, tanulmányok.

	Oldal
Gálfi Lőrinc: A lemondás a Jézus tanításában	3, 65
Dr. Gál Kelemen: Újabb irányok a pedadógiában	10, 72, 141, 210, 302, 346
Dr. Boros György: Az „idegen istenek“	18
Vári Albert: Vallás és életfilozófia	28
Imre Sándor: Bessenyei György, mint a magyar pedagógiai gondolkodás tanúja	37
Dr. Borbély István: Dávid Ferenc és kora	45, 92, 174, 240, 313, 358
Fekete Gábor: Az alapítványi felügyelet kérdéséhez	78
Barabás Ábel: Goethe „pogánysága“	85
Péterfi Lajos: A vallásos érzelem lélektani megvilágítása	129
Szentmártoni Kálmán: Sándor János	151
Bölöni Vilmos: Összehangzó lélek (egyházi beszéd)	165
Józan Miklós: A berlini kongresszus	180
Máthé György: Kriza János emlékezete és költészete	201
Ferenczy József: Harc a háborúnak!	221
Gálfi Lőrinc: Ki volt Jézus?	265
Dr. György János: A hit lelki alapjai	274
Dr. Boros György: Kriza János és nagyajtai Kovács István barátsága	289
Vári Albert: A magyarság ünnepe	299
Dr. Boros György: Kriza János emlékezete	329
Vári Albert: Tolsztoj	338
Ürmösy Miklós: Vallási mozgalmak napjainkban	365

II. Irodalom.

Dr. Gál Kelemen: Schneller István, Paedagogiai dolgozatok. III. kt.	51
— — Dr. Imre Sándor, A nevelés sorsa és a szocializmus	53
Via: Gyenge János, Servét Mihály pöre és Kálvin viszonya ahhoz	55
Magyar Figyelő	58
Uj könyvek	58
Dr. Gál Kelemen: Nádai Pál, Könyv a gyerekekről . . .	105
Dr. Boros György: Hammurabi törvényei	113
Pálfi Márton: Borbély György és Sándor, Nyelvünk védelme	121
Az orsz. ág. hitv. ev. tanáregyesület évkönyve az 1909/10. évről	122
Az unitárius vallás Dávid Ferenc korában és azután . . .	188
Az Unitárius Szószék	188
Czóbel E., Heltai Gáspár dialogusa a részegségről és tobzó- dásról	189
Jármy J., A magyar protestáns egyház története	189
Fitz József, Brassai Sámuel	247
A kolozsvári unitárius kollégium 1910/11. évi értesítője . .	251
A székelykeresztúri unitárius gimnázium 1910/11. évi értesítője	255
Árkosi Ferenczi Kálmán, A pálfalvi szélmolnár	256
Régeni Áron: Tanterv és tantervi utasítások a tanító- és tanítónőképző-intézetek számára	256
Dr. Bartók György, Az erkölcsi érték filozófiája	318
Dr. Kiss Ernő, Dávid Ferenc	320
Dávid Ferenc, Rövid magyarázat	321
Szémán J., A görög kath. szertartástan elemei	322
Mintázási tanmenet	322
g k : Dr. Varga Béla, Jacobi Henrik Frigyes	371
Dr. V. B.: Dr. Székely György, A lelki élet ismertetése . .	373
B. F.: Császár Károly, Medgyesi Pál élete és működése .	374

III. Vegyes közlemények.

A szerkesztők: Az olvasóközönséghez	1
Péterfi Dénes: Molnár Sándor (nekrológ)	59
Via: Magyarország közoktatásügye 1909-ben	60
Az antimodernista eskü szövege	60

	Oldal
Miksa szász herceg és a Vatikán	62
Gyász hírek	63, 128, 264, 385
Aranykönyv	64, 196
A Borromaei enciklika	123
A középiskolai vallástanítás országos rendezése	125
A tiszakerületi ev. püspökválasztás	126
Középkisk. vallástanárok képesítése. A közoktatási miniszter nyilatkozata a protestánsok sérelmei tárgyában. Az orsz. középkiskolai és a kath. tanáregyesület. Magyar ifjak kül- földi egyetemeken. A harmadik egyetem	127
Hibaigazítás	128
Böhm Károly	190
A vallásszabadság kihirdetése az 1568 tordai országgyűlésen	192
Báró Bánffy Dezső	192
Tanári értekezlet és beiktató ünnepély Székelykeresztúron. Dr. Eröss Lajos. A tiszai ág. ev. egyházkerület új püs- pöke. Dr. Öreg János. Gróf Tisza István a keresztény szeretetről	193
Statisztika	194
Uzoni Imre főgimn. tanár beiktatása. A Székely Társaság szózata. Üdülő helyek a Székelyföldön	195
Ferencz József püspök úr beszéde a főrendiházban	259
Torda város képviselőtestülete a Mária-kongregáció ellen	261
Dr. Baltazár Dezső a tiszántúli ref. egyházkerület püspöke	262
A vallás- és közoktatási vita	262
X. Pius az ünnepnapokról	263
Prohászka Ottokár az indexen	263
Jatho Károly	263
Kriza-ünnep Nagyajtán. Péterfi Dénes. Zsilinszky Mihály	323
A Jatho-ügy. A presbiteri szövetség körútja	324
Dr. Baltazár Dezső püspök beiktatása	325
Középkisk. vallástanárok képesítése a reformátusoknál	327
A ref. theol. akadémiák tanulmányi és vizsgálati rendje	327
A közoktatásügyi tárca költségvetése. Tüzoltó-nap	328
Az őszi főtanács fontosabb tárgyai és határozatai	376
Kriza emlékezete	377
Servét viennei szobrának leleplezése	382
Báró Bánffy Dezső emléke	383

	Oldal
A protestáns püspökök fizetése	383
Törvényjavaslat az új egyetemekről	383
A lelkészi fizetés rendezése	384
Torony- és harangszentelés Füzesgyarmaton	384
Templomszentelés Nagyernyében	385
Az erdélyi ref. egyházkerület új főgondnoka	385
Pokoly József debreceni egyetemi tanár	385
Pálffy András kitüntetése	385
Pályázat egyházi beszéd írására	386

A „Keresztény Magvető“ 1911. évfolyamára
befizették :

a) a pártoló[díjat :

Ferencz József, Jakab József, Kövendi unitárius egyházközség.

b) az előfizetési díjat :

Ádámosy Gábor, Fitz József, Kovács Margit, Mikó Dezső, Szabó Mihály, Torockay Vencel.

Folyóiratunk előző évfolyamaiból néhány példány rendelkezésünkre áll, melyeket féláron küldünk el olvasóinknak, ha ez iránt megkeresnek.

Tisztelettel kérjük folyóiratunk hátralékos pártolóit és előfizetőit, hogy hátralékos díjaikat beküldeni sziveskedjenek.

A SZERKESZTŐ—KIADÓK.

„Erzsébet királyné emlékfüzet“.

Erzsébet-nap alkalmából elemi- és polgári-iskolás növendékek számára való »*Erzsébet királyné emlékfüzet*«-et ad ki az »*Iskolai Ünnepeink*« szerkesztősége Marosvásárhelyen. Egy 2 ívre terjedő füzet ára 20 fillér. Minden 10 példány után egyet a szegényebb tanulók részére reáadnak. A pénz előleges beküldése mellett megrendelhető

Szentgyörgyi Dénes szerkesztőtől Marosvásárhelyen.
